

մենայն կենդանի զներքին կլափն շարժէ, ի մասնա- կանացն զպսոսիկ ցուցա- նեմք ասելով՝ թէ վասն զի մարդ եւ ձի զներքին կլափն շարժեն, ապա ուրեմն ա- մենայն կենդանի զներքին կլափն շարժէ:

Ո՛չ է ճշմարիտ. քանզի կոկորդիլոս դաղանն եւ փիւ- նիկն հաւ ոչ շարժեն զներ- քին կլափն, այլ զվերինն:

Դաւ. Պորփ., 259.

“Իսկ յորժամ հաւասա- րան զհաւասարն ցուցա- նեմք, յայնժամ յարացոյց կոչի, որպէս յորժամ որ կամելով ոչ տալ Գիոնիսի մարմնապահս՝ ասելով. Արք աթենացիք, ոչ տացուք Գիոնիսի թիկնապահս. վասն զի եւ Պիսիստրատոս առեալ բռնացաւ:

Ո՛չ է ճշմարիտ. քանզի ոչ եթէ յորժամ Պիսիստրա- տոս բռնացաւ, եւ Գիոնե- սիոս բռնացաւ:

3. Էլիասին ընծայուած Ստորոգութեանց մեկնութեան մէջ եւս նրա յունարան բառա- վթերքը պատկանում է, մեծ մասամբ, Գաւիթ մեկնիչի երկերի հայ թարգմանութեանց լեզուա- խմբին: Սակայն նրա մէջ կան եւ որոշ նշաններ, որոնք հիւրէ կարող են ծառայել ենթադրելու, որ այս մեկնութիւնը կարող է եւ չլինել միեւնոյն թարգմանչի աշխատութիւն: Ամենաուշագրաւ նշանն այդ տեսակէտից այն է, որ նրա հայերէն թարգմանութեան մէջ մի քանի տեղ յունարէն բնագիրը փոփոխուած է եւ Սոկրատ փիլիսոփան փոխարինուած է օրինակներում Գաւիթ փիլի- սոփայով: Այսպէս՝

El. in Categ., էջ 169, 7-8.

‘Αντί τοῦ εἰπεῖν ‘κάλεσον τὸν Σωκράτην’ λέγω ‘κά- λεσον τὸν φιλόσοφον’,

El. in Cat., էջ 170, 4-5.

“Ὡσπερ Σωκράτης καὶ ὁ ἄργος ὁ κύων καὶ Ἐάνθος ὁ ἵππος,

El. in Cat., 187, 27-30.

Καὶ ὁ λόγος δὲ διωρισμέ- ρος ἐστίν, εἴ γε πάντως μεταξὺ

կորդիլոսի եւ գուճողի (ու- ընդ ընթերցուած՝ գոճայով), որք զվերին կլափն շարժեն:

Վերլ. մեկն., 584.

“Արդ որ ի հանգիտէն զհանգիտն յարդարէ, ասի յարացոյց. որքոն՝ ոչ տա- ցուք Գիոնեւսիստոսն թիկ- նապահ մարմնոյ. վասն զի եւ Պիսիստրատոս առեալ բռնացաւ: Քանզի ոչ հար- կաւոր է՝ թէ Պիսիստրա- տոս բռնացաւ, եւ Գիոնե- սիոս բռնացաւ:

Էլ. Ստ. մեկն., 88, 14-15.

“Փոխանակ ասելոյն՝ “կո- չեալ զԳաւիթ”, ասեմք “կո- չեալ զփիլիսոփոսն”:

Էլ. Ստ. մեկն., 89, 18.

“Որպէս է Գաւիթ եւ Արգոս շուն եւ Էդիսարն պիսակ ձի”:

Էլ. Ստ. մեկն., 119, 9-12.

“Բայց եւ բան տար- որոշեցեալ է, վասն զի ընդ

δύο συλλαβῶν ἐστὶ σιωπή. մէջ ամենայն երկուց փա- ըն γὰρ τῷ φίλος τῆς φι- ղառութեանց լուութիւն է. συλλαβῆς ἢ ἐκφώνησις ἄλλη որպէս ի Գաւիթ անունն. ἐστὶ παρὰ τὴν λόγ ἐκφώ- քանզի ի “գաւ” փաղառու- νησιν τῆς συλλαβῆς. թեանն այլ արտաձայնու- թիւն է եւ ի “յիթ” փա- ղառութեանն այլ արտա- ձայնութիւն:

Այս փոփոխութիւնները, որ, ըստ երեւոյ- թին, թարգմանչինն են եւ ոչ յետագայ ժամա- նակների ներմուծումներ, մի ահնարկ են, որ Էլիա- սի Ստորոգութեանց մեկնութիւնը կարող է թարգմանուած լինել Գաւիթի երկերի թարգմա- նութիւններից յետոյ, երբ նորպղատնական Գա-ւիթ մեկնիչն արդէն հռչակ էր ստացել հայ իմաս- տասիրական մատենագրութեան մէջ: Հաւանո-ւէն, Գաւիթ փիլիսոփայի երկերը թարգմանելուց յետոյ միայն կարեւոր է համարուել թարգմանել նաեւ նրա ուսուցիչ Էլիաս Ուլիպիոգորոսի Ստո-րոգութեանց մեկնութիւնը:

Նոյն այդ ենթադրութիւնը կարծես թէ հաստատում է նաեւ այդ թարգմանութիւնների յունարան բառապաշարի մանրադնին քննու- թեամբ: Թէեւ նրանց մէջ, մեծ մասամբ, միեւնոյն յունարան բառերն են գործածուած, սակայն կան երբեմն եւ որոշ ուշագրաւ տարբերութիւններ: Այսպէս՝

1. ἀντιπαράστασις հակադրակացութիւն Էլ. 133 12, 111 29, 112 26, 113 7, նաեւ հա- կադրաստութիւն Էլ. 135 2, իսկ ընդդիմադա- րակայութիւն¹ ՍՀմ. 124.

2. ἔνστασις ներկացութիւն, ներակացու- թիւն. Էլ. 111 28, 133 13, նաեւ ընդդիմակա- ցութիւն Էլ. 116 15, ներստաստութիւն² Էլ. 134 2, իսկ ընդդիմակայութիւն¹ ՍՀմ. 124.

3. βάνυστοι τέχναι ձեռնարհետականք Էլ. 20, ձեռականք արհեստք ՍՀմ. 184.

4. ἀναλογία վերաբանութիւն Էլ. 49, 50, 87. նախկին թարգմանութիւններում՝ հա- մեմատութիւն.

5. ἐν ροῇ καὶ ἀπορροῇ ի հոսման եւ ի ծոր- ման ՍՀմ. 125 32, 126 11, ի ներհոսման եւ ի բացահոսման Էլ. 102 11: Բացի վերոյիշեալ

¹ Թուում են աղծատուած. պէտք է լինի՝ ընդդիմադա- րակացութիւն, ընդդիմակացութիւն:

² “Ներստաստութիւն” եւ “հակադրաստութիւն” սխալ թարգմանութիւն են: Ըստ երեւոյթին, թարգմանիչը յունարէն բնագրում ἀντιπαράστασις-ի ու ἔνστασις-ի փո- խարէն ունեցել է աղծատուած բառեր՝ ἀντιπαράστασις եւ ἔνστασις: Հմմտէ՝ սաստկութիւն = ἐπίτασις Ներ. Պորփ. 236, սաստկութիւն եւ մահապատկութիւն = ἐπίτασις Թր. 15 եւ 34:

նկատառուները՝ ուշագրաւ է նաեւ այն, որ յունարէն միեւնոյն հատուածները թարգմանուած են Դաւթի ու Էլիասի թարգմանութիւններում՝ երբեմն բառացի իրար նման, երբեմն էլ տարբեր: Եթէ այդ թարգմանութիւնները վերագրելու լինենք զանազան թարգմանիչների, համարելով Էլիասի մեկնութիւնը յետնագոյն թարգմանութիւն, այդ դէպքում՝ պէտք է նաեւ ընդունենք, որ Էլիասի թարգմանութեան մէջ նման հատուածները քաղուած պիտի լինեն Դաւթի երկերի թարգմանութիւնից: Նման ու համապատասխան այդ հատուածները հետեւեալներն են.

Էլիաս, 36, 2-5.

Սահմ., 133, 10-23.

«Վասն զի ամենայն ինչ առ ի դիտաւորութիւն հայի, որպէս եւ Պղատոն ասէ. 'Ո՛վ մանուկ դու, մի սկիզբն գեղեցկաբար խորհելոյ. գիտեն յաղագս ո՞ր է մտածութիւնն, ապա եթէ ոչ՝ հարկ է յամենայնէն վրիպել»:

«Եւ պարտ է գիտել, եթէ զսահման եւ զբաժանումն յիշէ Պղատոն. զսահման ի Փեդրոսի տրամաբանութեանն ասելով, թէ 'Ո՛վ մանուկ դու, մի է սկիզբն գեղեցկաբար խորհելոյն. գիտել յաղագս ո՞ր է մտածութիւնն, ապա թէ ոչ՝ հարկ է յամենայնէն վրիպել»:

Էլիաս, 5, 3-6.

Սահմ., 132, 10-17.

«Չոր առանձինն յանդիմանէ Պղատոն զերկաբանչիւրսն՝ եթէ 'Որպէս հասեալք ասէք ոչ գոլ հասումն, եթէ որպէս ոչ հասեալք: Եթէ որպէս հասեալք՝ ահա՛ է հասումն, ապա եթէ որպէս ոչ հասեալք՝ ոչ հաւանիմք ձեզ ոչ հասելոցդ, եթէ է անհասութիւն»:

«Առ որս հանդիպի Պղատոն աստացեալ առ առաջեալս նոցա ոչ գոլ հասումն, ասելով՝ 'Եթէ զիսորդ ասէք ոչ գոլ հասումն. որպէս հասեալք, եթէ որպէս ոչ հասեալք: Եւ եթէ որպէս հասեալք, յայտ է թէ հասէք, եւ է հասումն: Իսկ եթէ որպէս ոչ հասեալք, ո՞վ հաւատացէ ձեզ յասելոց զայդ, ոչ յասելոցդ եւ ոչ գիտացելոցն»:

Էլիաս, 19, 3-4.

Սահմ., 161, 8-9.

«Քանզի 'անմաքուր ի մաքուրն հպել ոչ իրաւ, ըստ Պղատոնի»:

«Վասն զի ըստ Պղատոնի՝ անմաքուրն ի սուրբ հպել ոչ բարւոք եւ իրաւ»:

Էլիաս, 53, 13-14.

Սահմ., 133, 34.

«Քանզի ըստ բաժանական հնարն ոչինչ պանծացի փախչել»:

«Ըստ բաժանական հնարն ոչինչ պանծացի փախչել»:

Էլիաս, 46, 11-12.

Սահմ., 136, 30-32.

«Քանզի անուն լծակցէ սահմանին. քանզի անուն է սահման ամփոփեալ, իսկ սահման է անուն տարածեալ»:

«Քանզի անուն, թէ անուն է սահման կարծառօտ. իսկ սահման է անուն ծաւալեալ»:

Էլիաս, 17, 14-17.

«Քանզի, հինգ են տեսակք շարաբանութեան, այսինքն ապացուցի՝ ապացուցական, տրամաբանական, ճարտասանական, իմաստական, քերդողական»:

Վերլ., 558, 16-19.

«Եւ պարտ է գիտել՝ եթէ հինգ են տեսակք հաւաքմանց՝ ապացուցական, տրամաբանական, ճարտասանական, իմաստական, քերթողական, որ եւ առասպելախառնումն»:

Էլիաս, 21, 13-18.

Վերլ., 567, 33-568, 5.

«Չորոյ զաւրութիւն եւ ինքն եցոյց երբեմն ասելով ի Սոփիստէս տրամաբանութեան այսպէս. 'Արթեա՛ զքեզ յինքեան կողքեզ ինքն կոչեցելովք առ ի յաբուց թախանձութեամբ, տակաւին եւս նոր գոլով համբալ, ապա եթէ ոչ՝ փախեցէ ի քէն՝ ճշմարտութեանն, թախանձութիւն կոչեաց զհեռակացութիւն իրացն՝ այսինքն զանաւան»:

«Դարձեալ յայտ արար յիւրում շարաբութեանն, յորում ասելով, եթէ 'Արթեա՛ զքեզ յինքեան կողքեզ ինքն կոչեցելովք առ ի թախանձութիւն, մինչ տակաւին եւս նորագոյնդ ես, ապա թէ ոչ՝ փախեցէ ի քէն: Ճշմարտութեանն ձուլութիւն կոչեցեալ զբացազուութիւն իրացն, իսկ կրթութիւն զգիտութիւն գոյիցն»:

4. Դաւիթ - Ոլիմպիոդորոսի իմաստասիրական դպրոցի երկերի խմբին պատկանում է, անտարակոյս, նաեւ «Հատուած ինչ մեկնութեան Ստորոգութեանցն Արիստոտելի», որ տպագրուած է Էլիասի Ստորոգութեանց մեկնութեան վերջում (էջ 140—149): Ինչպէս վերոյիշեալ թարգմանութիւնները, նոյնպէս եւ այս հատուածի թարգմանութիւնը, ընդհանուր առմամբ, ունին յունաբան բառապաշարի ու լեզուական առանձնայատկութիւնների նմանութիւններ, որովհետեւ յունաբան դպրոցի զարգացման միեւնոյն երրորդ շերտի արտագրութիւններ են: Սակայն ուշագիր քննութիւնը ցոյց է տալիս, որ Անանունի մեկնիչի հատուածի թարգմանութիւնը հազիւ թէ կարելի լինի վերագրել Դաւթի Սահմանքի կամ Էլիասի Ստորոգութեանց մեկնութեան թարգմանիչներին: Այս ենթադրութեանը հիմք են ծառայում, ամենից առաջ, յունարէն նման հատուածների տարբեր թարգմանութիւնները յիշեալ երկերում: Այսպէս.

Անան. մեկն., էջ 142-143.

Սահմ., էջ 164.

«Արդ են իդոնիկեցիք՝ Արիստիպպոս եւ Լիզեոմ. ամբռակիացի կարծելով, զՊղատոնական գիրսն, որ կան մահուանէն հրամայէ ոչ իմացեալ զասացեալսն՝ իսկալ իմաստասիրին, ըն-

«Եւ պարտ է գիտել, եթէ ոմն Լիզեոմ. արտօ բռնութեամբ ամբռակիացի կարծելով, եթէ Պղատոն զենաւորական մահուանէն հրամայէ ոչ իմացեալ զասացեալսն՝ իսկալ իմաստասիրին, ըն-

¹ Μυθώδης թարգմանուած է Վ. ում առասպելախառնում, իսկ Էլ. ում՝ առասպելաւոր Էլ. 17, 20:

ընկեց զինքն ի պարսպէն: Վասն որոյ ասացեալն է ի Պատիւն. Բերկընսընը, Կղէմէսեոս Ամբիկացի վաղեալ ի քարձր պարսպէն ի գետին, արժանի ոչինչ գործնաց մահու, այլ զՊաշտօնի, որ վասն հոգւոյ գրէր ընտրեալն:

Անան. մեկն., 147, 9-17.

“Եթէ ոչ վասն թշնամութեան Պաշտօնի շինեաց Արիստոտէլէս զԼիւիոնն. քանզի Աթենացիք դարձեալ կոչին զնա՝ ասաց, եթէ քաւ լիցի ինձ գալ յայն քաղաք, ուր նախանձ ի նախանձու վերայ ծերանայ եւ զքաղաքաւորութեան վերայ: Այսուիկ յայտնեաց զբազմութիւն զբազարտողացն. զբազարտող՝ զնոսա կոչեաց վասն Սոկրատայ, զի ետուն նմա ի բանգին զկոնիոնն”:

Համտէ նաեւ հետեւեալ նման հատուածները՝ Անան. մեկն. 144 30—145 2, Էլ. 5 3-6 եւ Սահմ. 132 10-17, Անան. մեկն. 148 6-7, Էլ. 53 13-14 եւ Սահմ. 133 34:

Ուշադրութեան արժանի են նաեւ Անանուն մեկնիչի ու Էլիասի Ստորոգութեանց մեկնութիւնների մէջ լեզուական հետեւեալ տարբերութիւնները.

1. Յունական իմաստասիրական դպրոցների անուններն Էլիասի թարգմանը միշտ հայացնում է, իսկ Անանուն մեկնիչի թարգմանը գործ է ածում նրանց յունական անունները: Այսպէս՝

ա. Եփեսոսէացի Արգեմակոն Էլ. 5 24, 6 12, 11 3, Եփեսոսիկեան Անան. 140, 142, 144, 145, 147, ք. Դոնոսիոս Հեշտական Էլ. 8, 11, Իգոնիկեան Անան. 141, 142, 143, ք. Կոսեոս Հնական Էլ. 4, 6, 11, Կիւնիկեցի Անան. 141, “Կիւնիկեցիք, այսինքն՝ Հնականք” Անան. 147, ք. Սերապատիս ճեմական Էլ. 1, 9, 10 եւն, Պեոիպատիկեանք Անան. 145, 146, 147, “Արիստոտէլականք, այսինքն՝ ճեմականք” Անան. 142²:

1 Էլիասի յունարէն բնագիրն ունի՝ “ὁ γρη ἐπ’ ὁ γρη γηράσκου, σὺλον δ’ ἐπὶ σὺλον”:

2 Դաւիթ - Ոլիմպիոսի իմրի միւս երկերում նոյն բառերը թարգմանուած են՝ Հնականք Սահմ. 166, ԴՊ. 272, Ճեմականք Սահմ. 167, ԴՊորի. 280, 307, 325, 326, “Եփեսոսիկեանք Կիւնիկեցիք” Ա. Էրլ. մեկն. 579:

Կեցեալ զինքն ի պարսպէն վախճանեցաւ. վասն որոյ ասէ Կալիմաքոս, Ուրախացի ո՞վ արեգակն, Կղէմէսեոս Ամբիկացի վաղեալ ի քարձրաքերձ պարսպաց ի դժոխս, արժանի ինչ ոչ ուսնալ մահու, այլ չար զՊաշտօնի զյաղագոս հոգւոյ գիրն ընտրեալն:

Էլիաս, 30, 11-17.

“Քանզի յետ մահուն Սոկրատայ, ելեալ յԱթենից՝ տածիւր ի քաղաքի դուռ, եւ վերստին կոչելով որ յԱթենս եւ ոչ հաւանեալ՝ գրեաց այսպէս. Ոչ հաւանեցուցից զԱթենացիս երկիցս մեղանչել զիմաստասիրութիւն, առ որս խոզատանձ ի վերայ խոզատանձի ծերանայ եւ թուզ ի վերայ թզոյ: Թուզ ի վերայ թզոյ, գրելով՝ զբազարտողն նշանակեաց”:

2. Թէեւ Անանուն մեկնիչի Ստորոգութեանց մեկնութեան հատուածի յունարէն բնագիրը գտնուած է, բայց թուում է ինձ, որ ներքեւ առաջ բերուած օրինակները եւս պէտք է լինեն յունարէն միեւնոյն բառերի ու նախադասութիւնների տարբեր թարգմանութիւնները: Այսպէս՝

ա. αἰρεσιόρχης հերձուածապետ Էլ. 3, սկզբնաւոր հերձուածին Անան. 141, նաեւ հերձուածապետ Անան. 147, ք. ἀπὸ τῆς πατριδος (El. 108 36, 113 12) ի հայրենեաց Էլ. 3, 10, ի գաւառէն Անան. 141, 147, ք. ἀπὸ τοῦ τριόπου τῆς ζωῆς (El. 111 2) ի յեղանակէ վարուցն Էլ. 6, ի յեղանակէ կենացն Անան. 141, 147, ք. ἀπὸ τινος συµβεβηχότος (El. 112 18) յումեմէ պատահմանէ Էլ. 9, յիմերէ պատահմանէ Անան. 142, Է. δειτὴ γὰρ ἡ ἀναίδεια, ἡ μὲν χεῖρ ὦν τῆς αἰδοῦς ἡ δὲ χρεῖττων (El. 111 14) “քանզի երկակի է անպատկառութիւն՝ մին յոռեգոյն քան զամաւթ եւ մին է լաւագոյն” Էլ. 7 11-13, իսկ Անան. 141 11-12՝ “անամաւթութիւնն կրկին է՝ կամ ի վեհագոյնն կամ ի վատթարագոյնն”, Է. δὲ ἐβγωμοσύνην μαθητῶν (El. 128 1) յաղագս բարեմտութեան աշակերտաց Էլ. 37 12-13, վասն բարեբարութեան աշակերտացն Անան. 148 22-23, Է. ποιητὴς բառը, որ թրակացու քերականութիւնից սկսած յունաբան բոլոր շերտերի երկերում թարգմանուած է “քերդող”, Անանունի Ստորոգութեանց մեկնութեան հատուածի մէջ թարգմանուած է “արարիչ”, էջ 144 6՝ “Իբրութէ յարարէն իսկ ասացեալ՝ միշտ յարախրախանալ յաղագս հիւրուց եւ բարեկամաց ելամտից”:

5. Սոյն աշխատութեան առաջին մասում ցոյց տրուեց արդէն, որ Արիստոտէլի իմաստասիրութեան վերաբերեալ հնագոյն հայերէն երկերը, որոնք վերագրուած են եղել, մեծ մասամբ, Դաւիթ Անյաղթ Կիլիսոփային, թարգմանուած են յունարէնից եւ զանազան հեղինակների աշխատութիւն են: Իսկ այժմ Դաւիթ - Ոլիմպիոսի գործի իմրին պատկանող հայերէն թարգմանութիւնների մանրազնին քննութեամբ լուսաբանում է եւ մի այլ կարեւոր խնդիր, — որ յունաբան հրորդ շերտի այս թարգմանութիւնները ոչ միայն տարբեր են յունաբան առաջին եւ երկրորդ շերտերի թարգմանութիւններից, այլ եւ իրանք իսկ, լինելով լեզուական տեսակետից իմբակից, չեն կարող համարուել միեւնոյն թարգմանի աշխատութիւն: Ուրեմն, ինչ-

պէս տեսնում ենք, կատարելապէս սխալ է գրւում իմաստասիրական երկերի թարգմանութեան վերաբերեալ խնդիրը, երբ բանասիրական այս կամ այն աշխատութեան մէջ խօսք է լինում շարունակ արիստոտէլեան երկերի ու մեկնութիւնների հայ թարգմանչի մասին:

Երևան:

ՊՐՈՓ. Յ. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ

(Շարունակելի:)

ԻՍԼԱՄԸ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(Շարունակելի:)

Ժ.Գ.

Երեքտասաներորդ միլիոնութիւն այլազգեաց:

Կրճատումն¹, որ է 'Սուննաթ'², եւ անարգեն զմեզ թէ 'անթլիատ'³ էք:

Նախ ասեն թէ ուխտն Աբրահամու 'թլիատութիւն'⁴ էր, եւ մեր որդիք եմք նմա 'թլիատութեամբ'⁵:

'Նախ'⁶ պատասխանեմք եթէ մեր զհաւատն ունիմք զԱբրահամու. եւ 'հաւատով' եմք որդիք նմա⁷. Որ լաւագոյն է քան զթլիատութիւն. զի հաւատաց Աբրահամ յԱստուած եւ արդարացաւ, ասէ գիրն, այլ ոչ 'թէ թլիատութիւն'⁸:

Դարձեալ. Աստուած ուխտեաց Աբրահամու 'զթլիատութեան'⁹ օրէնք իբրեւ անկատարից. եւ նոյն Աստուած փոխեաց զայն եւ ետ մեզ 'մկրտութեան սրբութիւն'¹⁰, կատարելոցս օրէնք:

Դարձեալ. Աբրահամու ետ զմարմնաւոր 'թլիատութիւն'¹¹. Իսկ մեզ՝ զհոգեւորն: Զի դուք զաւելորդ մորթն կտրէք, որ 'անօգուտ' է¹² առանց հաւատոց եւ բարի գործոց: Այլ մեր զաւելորդ մեղքն հատանեմք հաւատովք եւ բարի

գործովք: Ապա ուրեմն 'զհոգեւոր թլիատութիւն'¹ մեք ունիմք եւ ոչ դուք:

Դարձեալ. ասեմք 'թլիատութիւն'² ոչ է արդարութիւն. այլ՝ նշան յատկութեան. զի որդիքն Աբրահամու որոշեցին յայլազգեաց. որպէս որ զոչխար իւր դրոշմէ, զի յատկացի յայլոցն: Եւ յայտնի վկայ. յորժամ զքառասուն ամն 'յանապատն'³ էին, ոչ 'թլիատէին'⁴. այլ յորժամ յերկիրն պարգեւաց մօին, յայնժամ 'թլիատեցան', զի 'որոշեցին'⁵ յայլազգեացն*:

Դարձեալ. նշան էր 'թլիատութիւն'² յայնժամ ազգէ եւ մասնէ ծնանիլ քրիստոսի: Ուստի⁶ Աբրահամ յերանսն երգմնեցուցանէր, ծածկապէս նշանակելով զքրիստոս: Արդ՝ մեք ոչ ծնանիմք՝ զքրիստոս մարմնաւորապէս⁷. այլ հոգեւորապէս. վասն որոյ ոչ 'թլիատիմք' մարմնաւորապէս, այլ 'հոգեւորապէս'⁸:

Դարձեալ. 'նշանակ էր 'թլիատութիւն'⁹ ազգին Հրէից. զի բաժանելոց էին յուխտէ եւ 'յօրինացն'¹⁰ Աստուծոյ, եւ կտրել ի բոլոր անգամոց քրիստոսի, եւ լինել խոտան ամենայն ազգի, որպէս այժմ են. զի յԱստուծոյ 'աչաց'¹¹ ելին. եւ ամենայն մարդկան ատելիք եղին:

Դարձեալ. մեք ոչ 'թլիատիմք'. վասն այն զի բաժանեցուք ի 'հեթանոսաց'¹²: Այլ դուք զի 'թլիատիք' եւ ոչ 'մկրտիք', յայտ է զի հրէիցն էք հաւասար, որ նալաթ են ամենայն ազգի: Եւ ոչ ունիք զնոր օրէնս, զի ոչ 'մկրտիք', 'հաւասար էք կուպաշտիցն'¹³:

1 Ա. 'զհոգեւորն թլիատութիւն':

2 Ա. 'թլիատութիւն':

3 Ա. 'յանապատն':

4 Ա. 'թլիատեցան':

5 Ա. 'որոշին':

* Ա. ունի. "Դարձեալ. ութօրեայ 'թլիատութիւն' նշանակէր զութերորդ դարն, որ դասք մեղաւորացն հատանին եւ ի հուրն ընկնուն. եւ արդարքն ամբողջ մնան. եւ յայտ է յայնմանէ, զի զնշանն ի ձեռս, կամ յականջս կամ յընկուծս, կամ յայլ ինչ մասն ոչ հրամայեաց դնել, այլ ի մասն այն, որ ունի զաւելորդ մորթն. ապա ուրեմն 'թլիատութիւն' նշան է եւ ոչ արդարութիւն:

Դարձեալ. նշան է բազմութեան զաւակաց, զի մի ցրեացի սաղմն եւ վիժեցի. ուստի յայտ է զի օրէնք բազում կանայս եւ հարձս հրամայեաց առնուլ, եւ ամուսն խոտան էր ի նոցա մէջն: Իսկ մեզ կուսութիւն եւ պարկեշտութիւն պատուիրեաց հոգեւոր զաւակ եւ ոչ մարմնաւոր:

6 Ա. ունի. 'եւ':

7 Ա. 'մարմնապէս զքրիստոս':

8 Ա. 'հոգեպէս':

9 Ա. 'թլիատութիւն' նշանակէր:

10 Ա. 'յօրինաց':

11 Ա. 'յաչաց':

12 Ա. 'վասն զի բաժանեցուք ի հրէիցն', եւ 'մկրտիմք', զի բաժանեցուք ի հեթանոսացն:

13 Ա. ունի. 'Դարձեալ. ի մկաթն ձեր, ի բարի սով-

1 Ա. 'Մորթութիւն է կրճատումն Տաճկաց':

2 Ա. 'Սուննաթ':

3 Ա. 'անթլիատ':

4 Ա. 'թլիատութիւն':

5 Ա. 'թլիատութեամբ':

6 Պալատէ յԱ.ն:

7 Ա. 'հաւատով' նմա որդիք:

8 Ա. 'եթէ 'թլիատութեամբ':

9 Ա. 'զթլիատութեան':

10 Ա. 'զմկրտութիւն' սրբութիւն:

11 Ա. 'թլիատութիւն':

12 Ա. է 'անօգուտ':